

MATRIKY ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ V ČECHÁCH A NA MORAVĚ Z LET 1784 AŽ 1949

ZLATUŠE KUKÁNOVÁ, LENKA MATUŠÍKOVÁ

Mezi nejvýznamnější prameny k dějinám židovstva v Čechách a na Moravě patří židovské matriky z let 1784 až 1949, uložené ve Státním ústředním archivu v Praze. Matriky židovských náboženských obcí převzal do své péče Státní ústřední archiv od Obvodního národního výboru v Praze 1 v roce 1983.

Naší poválečnou historiografií nebyl dosud dostatečně zhodnocen význam a obsah písemností, vzešlých z činnosti židovských náboženských obcí v českých zemích. Jejich využití se věnovalo nezávisle na sobě jen několik autorů /1/. Zmíněné práce zdaleka nepostihují široké spektrum otázek, na něž je možno na základě studia archivních pramenů hledat odpověď.

Ve své studii Jan Heřman seznámil čtenáře s charakterem a obsahem písemností židovských obcí Čech a Moravy, uchovaných z větší části ve Státním židovském muzeu v Praze. Evidenci židovského obyvatelstva, zavedení a vývoji židovských matrik v Čechách a na Moravě v letech 1784 až 1895 se věnoval Vladimír Hrubý. Připomněl také předchozí pokusy o evidenci, tzv. Soupisy židů z let 1723, 1792 a 1793. Ve statistických přehledech židovské populace na Starém Městě pražském ukázal na možnosti demografického využití zápisů v židovských matrikách. Soupisů židů z roku 1792, uložených dnes ve Státním ústředním archivu Praha, využil ke studiu hospodářských poměrů pražské židovské obce Jiří Kuděla.

První židé se v Čechách začali jednotlivě usazovat v 10. století. Již ve 13. století existovala v Praze početná židovská náboženská obec a menší vznikaly také v dalších místech Čech a Moravy (např. v Chebu, Kolíně, Příbrami, Slavkově, Znojmě, Jihlavě, Olomouci, Brně a jinde).

Židé žili většinou ve městech, soustředěni do zvláštních ulic či městských čtvrtí (takzvaných ghett), a proto měly židovské náboženské obce vlastní vnitřní samosprávu. Jejich po-

měrně stabilní postavení nezměnily ani občasné střety, které byly důsledkem náboženské netolerantnosti a mnohdy i sociálního napětí. Úsilí o katolizaci českých zemí vedlo v roce 1726 k vydání tzv. familiantského dekretu, podle něhož byl sňatek povolen pouze prvorozeným synům. Snaha omezit počet židovských rodin na území Čech a Moravy podpořily i přísné sňatkové předpisy. Počet židovských rodin byl tak snížen na 8600 a sídlit směly pouze tam, kde byly trpěny v roce 1725. Sňatky byly povoleny pouze prvorozeným synům familiantů, druhorození a vnuci se mohli ženit až po uprázdnění míst ve vymezeném počtu /2/.

Na přelomu 18. a 19. století začal judaismus měnit svou středověkou podobu. Mladá buržoazie židovského vyznání usilovala o likvidaci pozůstatků feudálních pozic judaismu a vedle požadavku důsledného zrovnoprávnění židů proklamovala také jejich radikální asimilaci. V tomto období se také snižuje počet menších židovských obcí venkovských a vznikají velké městské obce.

Židovské obce v Čechách i na Moravě měly dvě hlavní funkce: vnitřní spočívala v úpravě vztahů mezi členy obce a vztahů k židům mimo obec. Vnější funkce se projevovala v reprezentaci členů obce ve vztazích s nežidovským světem a v určování jejich forem. Až do roku 1848 byla obec pro židovské obyvatelstvo rovněž nejnižším článkem státní správy. Zvláště před emancipací byly vnitřní záležitosti obce úzce spjaty s náboženskými zvyklostmi a život obce byl řízen náboženským právem. Do tohoto roku dohlížela obec na provedení všech nařízení civilních úřadů. Mezi jiným určovala velikost a místo židovského osídlení podle předchozích instrukcí, shromažďovala poplatky a také vedla matriky židovského obyvatelstva. Zastupovala zájmy obce a jejich členů ve vztazích k okolnímu světu /3/.

Mimo velká města žili židé v Čechách a na Moravě v početně slabých skupinách, které netvořily ani samostatné obce. Proto byli evidováni obvykle v místě, kde sídlila vrchnost. Po roce 1848 nastal značný pohyb židovské populace; ve městech se rozšiřovaly nebo vznikaly nové obce a počet venkovských židovských rodin klesal. Důsledkem tohoto pohybu byla řada problémů s vy-

užíváním zařízení obce (synagogy, pohřební pozemky apod.), placením náboženských daní (v praxi poplatků za členství v obci) a s vedením matrik. Proto byly zákonem z roku 1893 stanoveny pevné hranice židovských obcí. Pokračující urbanizace však i nadále vyvolávaly řadu změn. Některé obce přestaly existovat, počet obcí klesal, ale jejich rozloha se zvětšovala.

Proces přirozené asimilace byl násilně přerušena nacistickou okupací Československa. Po zavedení protižidovských zákonů na území Protektorátu Čechy a Morava byly židovské náboženské obce rušeny, židovské obyvatelstvo postupně deportováno do Terezína a do dalších koncentračních táborů /4/. Po druhé světové válce nemohla být činnost mnoha židovských náboženských obcí v Čechách i na Moravě obnovena vzhledem k tomu, že se převážná část židovských občanů nevrátila z koncentračních táborů a transportů smrti.

Pokusy o evidenci židovského obyvatelstva v českých zemích se datují od 30. let 18. století a byly vedeny snahou omezit počet židovských rodin v zemi přísnými sňatkovými předpisy. Dvorským dekretem z 31. května 1734 byl mimo jiné stanoven nejnižší věk ženicha na 18 let a nevěsty na 15 let /5/. Snoubenci měli svůj věk prokázat potvrzením, vystaveným z řádně vedených knih obřizek (Beschneidsbücher) a knih narozených (Geburtsbücher). Ani přes přísné stanovení odpovědnosti vrchností a krajských hejtmanů nebyly knihy řádně vedeny. Na žádost apelačního soudu vydalo české gubernium dne 27. ledna 1766 cirkulární nařízení pro všechny kraje, ve kterém se přikazuje židovským obcím řádně vést knihy obřizek a ukládat je v synagogách na bezpečném místě /6/. Rabíni však v praxi dále zapisovali pouze počty obřezaných chlapců do poznámkových knih a řádné knihy obřizek vedeny nebyly.

Až do roku 1783 se guberniální nařízení týkala jen evidence chlapců. Dne 8. října 1783 vydalo gubernium nařízení pražským židovským starším a zemským deputovaným vést u všech židovských škol řádné knihy narozených, kam budou kantoři jmenovitě zapisovat narozené židovské dívky /7/. Tyto seznamy měli

vždy na konci roku odevzdat rabínům. Židé, žijící na venkově, kteří se obřadu udělení jmen ve škole nezúčastňovali, měli místo, datum narození a jméno dcery hlásit hospodářskému úřadu.

Zavedení matrik k evidenci židovského obyvatelstva se podařilo prosadit až za vlády Josefa II. 20. února 1784 byl vydán patent o vedení matrik křesťanského a židovského obyvatelstva, který přes četné novelizace a úpravy zůstal v platnosti až do roku 1949 /8/. Patent stanovil povinnosti katolických farářů vést matriky narozených, oddaných a zemřelých a přesně určoval jejich rubriky. Záznamy byly vpisovány do předtištěných formulářů, aby byla zajištěna jednotnost jejich vedení. Paragraf 6 patentu pak ukládal židovským matrikářům vést stejné druhy matrik, ale připouštěl úpravu rubrik, jak to vyžadovala židovská víra. V místech, kde byl ustanoven, byl vedením matrik pověřen rabín, u osaměle žijících židovských rodin měl provádět matriční zápis rabín z nejbližše položené židovské obce.

Toto nařízení bylo plně respektováno, takže první zápisy matrik Židovského města v Praze pocházejí z prvních dnů května 1784, kdy měl patent vstoupit v platnost. Dosud se zachovalo několik desítek matrik, založených roku 1784, a to z nejrůznějších míst Čech a Moravy (srovnej s přílohou). O tři roky později, 28. července 1787 vydal Josef II. k podpoře snah o zavedení evidence židovského obyvatelstva patent o vedení matrik a knih obřizek v jazyce německém a s německými pevně stanovenými jmény a příjmeními /9/. Do té doby se totiž zachycovala pouze jména rodná. Až do listopadu téhož roku probíhala ve Vídni i v Praze jednání, vyvolaná připomínkami židovských představených k počtu a navrhovanému znění jmen. Ta však nebyla přijata a výsledný dvorský dekret z 12. listopadu 1787 povolil užívání 110 mužských a 35 ženských jmen /10/. Rabíni, kteří by neuposlechli, měli být nejprve potrestáni 50 zlatými pokuty, podruhé pak propuštěním z úřadu.

Jednání vedená zemskými židovskými deputovanými k otázce zápisu do matrik osaměle žijících rodin skončila zdůrazněním

povinnosti těchto rodin hlásit narození, sňatky a úmrtí nejbližším rabínům. Na dobrozdání všech předpisů měly dohlížet vrchnostenské úřady.

Ještě několikrát v posledních letech 18. století zasáhl stát do vedení židovských matrik, vždy s cílem zajistit přesnost a kontrolovatelnost matričních záznamů. Vzhledem k tomu, že zjišťované nedostatky nebyly způsobeny chybou v předpisech, ale osobami, které matriky vedly, vydalo 12. června 1794 české gubernium nařízení, podle kterého porodní babičky ohlašovaly napříště při narození dítěte číslo domu, datum, jméno, pohlaví, lože, jméno rodičů a svědků místnímu představenému nebo rychtáři, který hlášení postoupil krajskému úřadu /11/. Byl to počátek snah o změnu osoby zapisovatele matričních údajů a zavedení duplicity matrik pro snadnou a přesnou kontrolu.

Vztah židovského obyvatelstva vůči státu změnil radikálně a zásadně až systemální patent ze 3. srpna 1797, který v jednotlivých paragrafech určoval práva a povinnosti židovského obyvatelstva v Čechách a ze zásadních otázek ponechal budoucímu vyřešení pouze berní systém /12/. Vedení židovských matrik se speciálně týkal paragraf 9 a 10 patentu. Byli jím pověřeni židovští učitelé a v místech, kde nebyly školy, osoby určené vrchností a vzaté pod přísahu. Katolickým duchovním byl svěřen dohled nad židovskými matrikáři a vedení duplicitní řady matrik narozených, oddaných a zemřelých, tzv. kontrolních židovských matrik.

Ve stanoveném způsobu vedení matrik nebyly učiněny žádné změny až do roku 1838. Guberniální dekret, vydaný v tomto roce, byl v příloze doplněn o návod pro vedení židovských matrik /13/. Dekret adresovaný krajským úřadům, konzistořím a fiskálním úřadům shrnoval v šesti bodech vše, co bylo třeba zajistit pro řádné vedení matrik podle připojeného návodu, který podle bodu 1 vstupoval v platnost 1. listopadu 1839. Druhým bodem bylo nařízeno krajským úřadům určit po předešlém jednání s ostatními úřady v kraji obvody, pro něž měli být jmenováni a vzati pod přísahu matrikáři. Bylo třeba zvážit velikost obvodů, matrikář

měl bydlet v místě s největším počtem židovského obyvatelství a ve středu obvodu. Ve třetím bodě byly stanoveny podmínky, které musel matrikář splňovat při zdůraznění důvěryhodnosti, setrávání v místě a dokonalé znalosti německého jazyka. Doporučení pořadí volby matrikáře krajským úřadem bylo následující: a) místní rabíni, b) učitelé, c) církevní správci, d) školní zpěváci, e) schopní hospodáři (pokud není k dispozici nikdo z předešlých). Dále tu byl určen úřední postup pro žadatele o jmenování matrikářem. Uvolněná místa měla být obsazována bez prodlení. Bod 5. nařizoval matrikářům složit u krajského úřadu přísahu, kterou se zavazovali zapisovat do svěřených matrik všechna jim známá narození, sňatky a úmrtí, sestavovat předepsané výtahy a v termínech je odevzdávat a uchovávat pečlivě matriky se všemi příslušnými listinami. Konečně v 6. bodě bylo znovu potvrzeno vedení kontrolních židovských matrik místními duchovními, jak tomu bylo již v nařízení ze 12. 7. 1794. Dohledem na správné vedení matrik byl pověřen místní úřad, okresní vikář a krajský úřad. Na závěr byl stanoven způsob nápravy případných zjištěných nedostatků.

Jak již bylo řečeno, přílohou ke guberniálnímu dekretu z 24. 4. 1838 byl i vlastní "Návod k vedení židovských matrik". Ve 40 paragrafech velmi podrobně a detailně rozváděl body obsažené v guberniálním dekretu tak, aby napříště byly vyloučeny mylné výklady a nejasné praxe. Prvních 16 paragrafů se týkalo všeobecných pravidel vedení matrik (například osoby matrikáře, rejstříků, rubrik, svědectví cizích osob, opravy zápisů, bezpečného uložení matrik, poplatků a kontroly vedení matrik). Zbývající 24 paragrafy se vztahovaly k jednotlivým druhům matrik a ke stanovení jednotlivých záznamů při narození, sňatku a úmrtí. Počet rubrik byl značně zvýšen a tím byly zpřesněny a konkretizovány matriční zápisy. Přesto, že návod pro zavedení matrik měl vejít v platnost až 1. listopadu 1839, nestačila tato doba na projednání způsobu jeho zavedení do praxe. Matriky s novými typy rubrik byly proto vedeny až od počátku let čtyřicátých. V Židovském města v Praze byly navíc matriky na-

rozených vedeny od roku 1840 zvlášť pro hochy i pro dívky /14/.

Podobná praxe jako u vlastních židovských matrik byla i při vedení kontrolních židovských matrik katolickými duchovními. S tím rozdílem, že v některých případech byly teprve nyní zavedeny a většinou se do nich až od tohoto nařízení opravdu pečlivě zapisovalo.

V důsledku guberniálního dekretu z 24. 4. 1838 došlo ke značnému zpřesnění matriční evidence, i když v praxi to vždy neznamenal dokonalé vedení matrik. Předpisy nebyly plně respektovány při poskytování výtahů pro zápisy do kontrolních matrik. Na žádost pražské konzistoře uložilo české gubernium krajským úřadům dohled nad židovskými matrikáři. Přes hrozbu přísnými tresty byly vlastní židovské matriky většinou vedeny pečlivěji a spolehlivěji než matriky kontrolní.

Již od roku 1840 bylo patrné, že bude třeba věnovat pozornost hlášení narození, sňatků a úmrtí a hlášení o matričních změnách. Po několika letech dotazů a jednání byl 21. listopadu 1843 vydán v této věci guberniální dekret pro krajské úřady, konzistoře a komorní prokuraturu /15/. V sedmi bodech tu byl upřesněn způsob ohlašování matričních změn. V prvních čtyřech bodech bylo stanoveno, kdo je povinen podat hlášení při narození, sňatku a úmrtí se zdůrazněním závazné povinnosti matrikářů předat oznámení duchovním pro zápis do kontrolních matrik. Bod 6 určoval termín pro podání hlášení matrikáři do šesti dnů, katolickému duchovnímu do čtrnácti dnů. V posledním bodě byly stanoveny peněžitě tresty i vězení za porušení těchto nařízení. Za dodatek k tomuto dekretu gubernia je možno považovat guberniální nařízení z 27. října 1844. Jím bylo uloženo krajským úřadům dohlížet, aby podřízenými panstvími a židovskými matrikáři byla podávána hlášení o narození, sňatcích a úmrtí pražských nebo cizích židů, dočasně se zdržujících na venkově. Pražskému magistrátu a ochrannému panství měla být předkládána ke čtvrtletním výkazům /16/.

Mezi nejvýznamnější guberniální zařízení, která byla v následujících letech vydána, je možno zařadit nařízení

z 28. 2. 1845, snažící se o nápravu nesrovnalostí při zápisu nemanželských dětí /17/. Stalo se tak na základě stížnosti buďjovické konzistoře, že židovské nemanželské děti jsou často zapisovány pod jménem otce a nikoli matky, jak určují předpisy. Matrikářům bylo proto uloženo přesvědčit se, zda byl rodičům udělen svatební konsens a zda jsou opravdu oddáni.

Na tomto místě je třeba blíže vysvětlit dopad již zmíněného familiantského dekretu z roku 1797. I přes toto omezující opatření, povolující sňatky pouze prvorozeným synům familiantů, byly v židovských obcích uzavírány také sňatky bez úředního povolení, avšak děti narozené z tohoto soužití měly být do matrik zapisovány jako nelegitimní pod jménem matky. U většiny zápisů však můžeme nalézt buď v rubrice "otec" nebo v poznámce dvěma svědky potvrzené prohlášení o otcovství. V takovém případě bylo dítěti úředně povoleno užívat také příjmení po otci. Některým párům se podařilo získat souhlas ke sňatku uvolněním místa v počtu familiantů. Celá záležitost byla ukončena až zrušením familiantského dekretu po roce 1848, a to uzavřením právoplatných sňatků a dodatečnými záznamy v rodných matrikách.

Revoluční události v letech 1848 - 1849 znamenaly počátek úplného zrovnoprávnění židů s křesťanským obyvatelstvem. Kabinetní list z 8. dubna 1848 sice potvrdil svobodu vyznání židovské víry, zásadní význam však mělo až zrušení zvláštních židovských berní patentem z 20. 10. 1848 a spojení Židovského města v Praze s ostatními čtvrtěmi, ke kterému došlo po předchozích jednáních 27. dubna 1850 /18/.

Takové změny se nutně projeví i v židovské matriční evidenci. Vznikla otázka, zda stávající předpisy vyhovují a zda je, vzhledem k emancipaci židů, nutný další dohled katolických duchovních na vedení matrik. Po dotazech místodržitelství u krajských úřadů bylo konstatováno, že tento dohled neodpovídá zásadě rovnoprávnosti náboženství, a bylo by proto vhodnější jej přenést na světské úřady. Provedení změn se však nedoporučovalo před reorganizací židovské správy. Dosavadní předpisy tedy zůstaly v platnosti a dohled katolických duchovních měl

být prováděn ze státního pověření.

Celá otázka byla vyřešena až zákonem č. 12 z 10. července 1868. /19/ Židovské matriky vedené pověřenými matrikáři, stejně i matriční lístky, byly prohlášeny prvním článkem za veřejné listiny s plnou průkazní mocí. Článkem 2 tohoto zákona byla kontrola, ověřování a vidování židovských matrik a výtahů katolickými duchovními zrušena. Všechny dosavadní předpisy a nařízení pro vedení židovských matrik byly ponechány v platnosti, s výjimkou těch, které odporovaly smyslu článku 1 a 2. Zákon z roku 1868 je tak možno považovat za poslední významný zásah do vedení židovských matrik až do jejich zrušení.

Do konce 19. století byly matriční předpisy upřesněny ještě několika výnosy. Zásadnějšího významu byl výnos ministerstva vnitra ze 6. prosince 1873, č. 14 102, a výnos českého místodržitelství ze 14. prosince 1873, č. 67 377, které řešily otázku duplikátů matrik. Dohled nad matrikami byl převeden na civilní správní úřady. Židovským matrikářům bylo nařízeno vést od 1. ledna 1874 druhopisy matrik i s příslušnými rejstříky a předkládat je vždy za uplynulý rok okresnímu úřadu, ve městech s vlastním statutem obecnímu úřadu. Tyto úřady byly povinny druhopisy bezpečně uchovávat a přesvědčovat se příležitostnými zkouškami nahlédnutím o souhlasu s originály.

Nařízení a předpisy předchozích dvou století přetrvaly svým významem až do první poloviny století dvacátého. Nedošlo k podstatným změnám v členění rubrik a ve způsobu vedení matrik. Okresním úřadům zůstal dohled nad vedením originálů a povinnost uchovávat jejich duplikáty.

Po okupaci Československa a zřízení Protektorátu Čechy a Morava byl nacisty shromažďován materiál a majetek židovských náboženských obcí. Všechny služebny gestapa v pohraničí věnovaly v letech 1938 a 1939 pozornost zajištění židovských matrik a dalších písemností a jejich soustředění do sídla sudetské župy v Liberci. Tamní řídicí úřadovna gestapa založila kartotéku židů /20/. Podobná kartotéka vznikla později i v Protektorátě /21/. V letech 1939 až 1944 nebyly matriky soustředěné v Li-

berci vedeny; bližší podrobnosti o jejich osudu nebyly dosud zcela objasněny. Díky odlišnému správnímú vývoji na území sudetské župy zůstalo mnoho originálních svazků matrik zachováno. Po ukončení války se přistoupilo ke zpětnému doplnění zápisů, jímž byl pověřen matrikář židovské náboženské obce v Praze.

V letech 1941 a 1942 byly nařízením okupantů originály židovských matrik z celého Protektorátu soustředěny u úřadu zvaného "Zentralamt zur Regelung der Judenfrage in Böhmen und Mähren /22/. Počátkem roku 1943 byly zemské úřady v Praze a Brně vyzvány k odevzdání také duplikátů matrik uložených dosud u okresních úřadů. Péči českých zaměstnanců Zentralamtu byly duplikáty posléze postoupeny Rodopisnému úřadu pro Čechy a Moravu ("Sippenamt für Böhmen und Mähren") a později převezeny na zámek Český Šternberk. Moravské druhopisy posílaly okresní úřady již přímo do Českého Šternberka. Na zámku byly rovněž uloženy shromážděné kontrolní matriky (kdysi spravované katolickými farními úřady) /23/.

V dubnu 1945 byly na příkaz gestapa originály židovských matrik převáženy do papírny Kubik v Praze - Bubenci a zde ničeny. Konec války na počátku května přinesl záchranu především duplikátům, jež byly převezeny do Prahy a předány Přípravnému výboru židovské náboženské obce v Praze. Ministerstvo vnitra prohlásilo duplikáty židovských matrik z let 1880-1945 za originály /24/. Shromážděné matriky, včetně originálních, které se již nepodařilo zničit, zůstaly uloženy u židovské náboženské obce v Praze. Ta spravovala matriční agendu pro celé Čechy a Moravu.

Vedení židovských matrik bylo ukončeno zákonem ze 7. prosince 1949, který rušil záznamy do matrik jednotlivými církvemi a zaváděl jednotné státní matriky spravované příslušnými národními výbory /25/.

Na základě tohoto zákona předala židovská náboženská obec v Praze shromážděné matriky Obvodnímu národnímu výboru Praha 1. V roce 1983 převzal celou sbírku Státní ústřední archiv v Praze.

x x x

Nejstarší matriky židovského obyvatelstva se lišily od křesťanských drobnými úpravami, které vyžadovala židovská víra. Pro matriky narozených byly předepsány rubriky: den, měsíc a rok narození, číslo domu, jméno, pohlaví a původ (manželský a nemanželský) dítěte, rodiče (otec, matka), svědci (Perthen: jejich jméno a stav). Matriky oddaných měly obsahovat rubriky, týkající se dne, měsíce a roku sňatku, čísla domu, ženicha (jméno, stáří, stav - svobodný nebo vdovec), nevěsty (jméno, stáří a stav) a svědků (Beistand: jméno a stav). V matrikách zemřelých byly vyplňovány rubriky: den, měsíc a rok úmrtí, číslo domu, jméno zemřelého, pohlaví, stáří, nemoc a příčina smrti. Při podrobnějším studiu nejstarších matrik se však ukázalo, že předpis nebyl důsledně dodržován. Zápisy jsou velmi stručné, často zachycují jen data a jména osob. Úpravu zápisu volil ten, kdo matriky vedl. Od roku 1787 byly matriční zápisy v jazyce německém, s pevně stanovenými jmény a příjmeními.

V této podobě byly na předtištěných formulářích matriky vedeny až do roku 1838, kdy byl jako příloha guberniálního dekretu z 24. dubna vydán "Návod k vedení židovských matrik" (Unterrichts über die Führung der Juden Matrikaln) o 40 paragrafech /26/. Počet rubrik byl značně zvýšen, záznamy při narození, sňatku a úmrtí byly pevně stanoveny. Tím byly také zpřesněny a konkretizovány matriční zápisy. Pro matriku narozených byly určeny tyto rubriky: 1. běžné (tj. pořadové) číslo, 2. datum a číslo ohlašovacího lístku, 3. den, měsíc a rok narození, číslo domu, místo a politický okres, 4. děti, jež se narodily mrtvé (s určením jejich pohlaví), 5. den, měsíc, rok obřezání či udělení jména, číslo domu, a místo, 6. jméno dítěte (s přesným udáním pořadu porodu), pohlaví a původ (manželský či nemanželský), 7. jméno, stav, bydliště, příslušnost a narození otce, jména jeho rodičů, 8. jméno, stav, bydliště, příslušnost a narození matky, jména jejích rodičů, 9. podpisy svědků s udáním bydliště, 10. popis a bydliště toho, kdo provedl obřizku, 11. podpis s uvedením bydliště pomocnice při porodu (porodní babičky) a 12. poznámka.

Matrika oddaných měla tyto rubriky: 1. běžné číslo, 2. datum a číslo úředního povolení k sňatku, 3. jméno, místo narození, zaměstnání, bydliště, číslo domu ženicha, jméno a stav jeho rodičů, stáří ženicha a jeho stav (svobodný případně ovdovělý), 4. jméno a místo narození nevěsty, jméno, stav a bydliště jejich rodičů, stáří a stav nevěsty (svobodná nebo ovdovělá), 5. den, měsíc, rok, místo a okres, kde proběhly ohlášky, 6. den, měsíc, rok, místo a okres konání sňatku, 7. u příbuzných údaje o udělení místodržitelského povolení, 8. jméno obřad konajícího rabína a jména svědků, 9. údaje o domovské příslušnosti snoubenců ("tito zde zanesení snoubenci jsou ohledně místa, kde se tato matrika vede cizí a patří do ...") a 10. poznámka.

Konečně pro matriky zemřelých byly stanoveny tyto rubriky: 1. běžné číslo, 2. datum a číslo úředně stvrzeného úmrtního listu a jméno ohledače mrtvoly, 3. hodina, den, měsíc a rok úmrtí a číslo domu, okres, 4. den, měsíc, rok a místo pohřbu, 5. jméno a zaměstnání zemřelého, u osob svobodných jména rodičů, jména manželů (dětí), zemřela-li osoba manželská nebo ovdovělá, bydliště, číslo domu, okres, 6. pohlaví, 7. stáří (roky a měsíce), 8. stav (svobodný, ženatý - vdaná nebo ovdovělý nebo ovdovělá), 9. nemoc a příčina úmrtí, 10. záznam o těch, kteří dosáhli věku přes sto let, 11. domovská příslušnost u osob cizích ("zemřelý jest cizí a patří do ..."), 12. poznámka. V poznámkách byly v případě nutnosti uváděny změny a opravy údajů.

Indexy byly původně ve vazovány přímo do matrik (za kalendářní rok, případně za celé časové období), později byly vedeny v samostatných svazcích. Vzhledem k pohnutému osudu matrik a snaze nacistů o jejich likvidaci, zachovalo se u některých obcí více indexů než vlastních matrik /27/.

Jak již bylo řečeno, originály, duplikáty i indexy matrik židovských obcí shromážděné Ústřední židovskou matrikou pro Protektorát Čechy a Morava, převzal v roce 1949 Přípravný výbor židovské náboženské obce v Praze. Zde také byly matriky centrálně vedeny až do konce roku 1949. Matriky židovských náboženských obcí převzalo I. oddělení Státního ústředního archivu

od ONV Praha I v roce 1983, a to podle původního soupisu těchto matrik, který byl vyhotoven u židovské náboženské obce v Praze a podle něhož byly matřiky předány ONV Praha I v roce 1950.

Řadu knih tvoří originální matřiky židovských náboženských obcí, z nichž nejstarší pocházejí z let 1784 až 1788, dále duplikáty matrik, vzniklé po roce 1888 a konečně indexy k jednotlivým matřikám, pokud byly vedeny v samostatných svazcích.

Matřiky byly při převzetí řazeny abecedně podle německých názvů lokalit se sídlem židovské obce, u níž byla matřika vedena a podle původních signatur. V současné době je 2955 svazků matrik a indexů seřazeno podle českých názvů původních obcí. Sbíрку dochovaných židovských matrik můžeme považovat z větší části za uzavřenou, protože během pořádacích prací byly Státnímu ústřednímu archivu Praha předány duplikáty matrik z mimopražských archivů.

Matřiky židovských náboženských obcí jsou důležitým pramenem pro demografický výzkum židovské populace na území Čech a Moravy. Zvláště rozšíření rubrik po vydání směrnic v roce 1838 umožňuje studium rodinných poměrů, zaměstnání, věku židovského obyvatelstva a studium územního rozsahu a správní agendy židovských náboženských obcí a matričních obvodů. Nelze opomenout ani význam matrik pro genealogické bádání, která prožívají v současné době evropskou a světovou renesanci.

V letech 1983 až 1991 vyřídili pracovníci Státního ústředního archivu 409 písemných badatelských dotazů. Více než tři čtvrtiny matričních rešerší směřovaly do zahraničí. Nejvíce odpovědí bylo adresováno do Spojených států amerických, Spolkové republiky Německo, Velké Británie, Izraele a Rakouska /28/. Kromě toho bylo na základě výpisů z matrik vydáno 66 duplikátů matričních dokladů, tj. rodných, oddacích a úmrtních listů. Zanedbatelný není ani počet rešerší (30), vyhotovených na žádost advokátních kanceláří pro pozůstalostní řízení.

Sbířka matrik židovských náboženských obcí byla archiváři úspěšně využita při upřesňování biografických údajů významných osobností evropské kultury. Zmíníme například hudebního sklada-

tele Gustava Mahlera, novináře a spisovatele Egona Ervina Kische, prvního mistra světa v šachu Volhelma Steinitze a dalších. Dále jsou matriky zdrojem informací, poskytovaných nejrozličnějším vědeckým ústavům, universitám, dalším institucím a badatelům převážně z oblasti dějin umění a literatury.

Po předání židovských matrik Státnímu ústřednímu archivu a jejich uspořádání byla zpřístupněna široké badatelské veřejnosti nejstarší část fondu z let 1784 až 1918. V posledních dvou letech vzrostl v souvislosti se změnami společenských poměrů v Československu počet badatelů, kteří chtějí v matrikách studovat osobně. Domácí návštěvníci hledají podklady k majetkovým restitucím. Většina zahraničních badatelů využívá návštěvy "staré vlasti" ke hledání stop po předcích.

Vzhledem k tomu, že matriky byly vedeny až do roku 1949, jsou zároveň materiálem dosud živým. Jsou pramenem pro studium poměrů repatriantů a běženců, kteří se usazovali v pohraničí. Pro ty, kdož přežili nacistickou perzekuci, jsou mnohdy jediným právním podkladem pro vystavení osobních dokladů.

Sbírka židovských matrik, uložených ve Státním ústředním archivu, byla dosud využívána pouze pro vyhledávání údajů o konkrétních osobách. Matriky židovských náboženských obcí by si však, vzhledem ke svému historickému významu, zasluhovaly řadu systematických studií z oblasti historické demografie, sociologie, náboženských a kulturních dějin.

Závěrem je třeba upozornit, že při genealogickém studiu v matrikách před rokem 1874 je třeba vzít v úvahu také řadu matrik kontrolních, protože část originálních matrik byla na sklonku války na příkaz gestapa zničena.

POZNÁMKY

1. J. Heřman, Jewish Community Archives from Bohemia und Moravia, *Judeica Bohemiae* VII/1, 1971. V. Hrubý, Entstehung und Entwicklung der Jüdischen Matriken in Böhmen, *Judaica Bohemiae* XVII/2, 1981, s. 90 - 102. V. Hrubý, Židovské město pražské 1784 - 1849. In: Dlouhodobé populační trendy na území ČSR (předstatistické období), *Acta demographica* IV, Praha 1981, s. 224 - 232. J. Kuděla, Pražské ghetto v roce 1792, *Pražský sborník historický* 22, 1989, s. 103 - 141.
2. Státní ústřední archiv Praha (dále SÚA Praha), fond Sběrka patentů (dále PT) 1797, srpen 3., Vídeň.
3. Blíže J. Heřman, citované dílo, s.
4. Srovnej podrobněji M. Kárný, "Konečné řešení". *Genocida českých židů v německé protektorátní politice*. Academia 1991.
5. P. K. Jaksch, *Gesetzlexikon in Geistlichen, Religions, und Toleranzfache wie auch in Gütet, Stiftungs, Studien und Zensursachen für das Königreich Böhmen von 1601 bis Ende 1800* (dále Jaksch), Prag 1828, II., s. 44.
6. Jaksch, IV., s. 119.
7. Jaksch, IV., s. 125 - 126.
8. Jaksch, IV., s. 127 - 132.
9. Jaksch, IV., s. 134 - 135.
10. SÚA Praha, fond České gubernium - Publicum (dále Čs-Publ.) 1786-1795, 43/1 a 63/117.
Srovnej podrobněji V. Žáček. *Studie k vývoji židovských jmen osobních v nové době*. Ročenka Společnosti pro dějiny židů v Československé republice, roč. 8, Praha 1936, s. 275 - 296.
11. J. Blasek, *Auszug aller in Königreiche Böhmen bestehenden Verordnungen und Gesetze* (dále Blasek), Prag 1817, V., s. 382. SÚA Praha, ČG-Publ. 1786 - 1795, 51/6.
12. SÚA Praha, PT 1797, srpen 3. SÚA Praha, fond České gubernium - Camerale 1796 - 1805, 14/374.
13. *Provinzial Gesetzsammlung des Königreichs Böhmen* (dále PGS), V., XX., s. 208 - 227, č. 107.

14. SÚA Praha, fond Židovské matriky (dále HBMa), matriky židovské náboženské obce v Praze, inv.č. 2493-2634. Zvlášť pro hochy a zvlášť pro dívky byly matriky vedeny do roku 1937.
15. PGS, XXV., s. 693, č. 297.
16. PGS, XXVI., s. 743, č. 292.
17. PGS, XXVII., s. 101, č. 61.
18. F. Roubík, Tři příspěvky k vývoji emancipace židů v Čechách. Ročenka Společnosti pro dějiny židů v Československé republice, roč. 5, Praha 1933, s. 367 - 369.
19. Reichs Gesetz Blatt, 1869, s. 83, č. 12 z 10. července 1868.
20. Srovnej O. Sládek, Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938 - 1945. Praha 1986, s. 82.
21. Svědčí o tom seznam židovských matrik v Čechách a na Moravě, pořízený při "Jüdische Zentralmatrik für Böhmen und Mähren in Prag", ve kterém jsou vyznačeny ty svazky matrik narozených a oddaných, z nichž byly na přelomu roku 1942 a 1943 již vypsány údaje pro připravovanou kartotéku, sloužící pravděpodobně jako podklady pro sestavování transportů (srovnej SÚA Praha, HBMa, pomocná kniha č. 1).
22. SÚA Praha, fond Úřad říšského protektora, signatura I-3b 581, karton 389.
23. Podrobněji viz článek "Muž, jenž zachránil matriky". Věstník židovské obce náboženské v Praze, roč. 9, č. 2, s. 16 - 17.
24. V Praze dne 16. října 1945, Č. A-6132-1/10-45-VI/1.
25. Sbírka zákonů 1949, 7. prosince 1949, s. 760, č. 268.
26. Srovnej s poznámkou 13.
27. SÚA Praha, fond HBMa, Bzenec, inv.č. 193-204 (indexy k matrikám narozených, oddaných a zemřelých dochovány pro léta 1847 až 1941) a Ostrava, inv.č. 1486 - 1495 (indexy dochovány pro léta 1875 - 1949, matriky pouze pro léta 1924 - 1949).
28. Srovnej s tabulkou.

PŘÍLOHA

Seznam nejstarších dochovaných matrik židovských náboženských obcí

V příloze jsou v abecedním pořádku uvedeny židovské náboženské obce (dále jen ŽNO), jejichž matriky z roku 1784 se dochovaly dodnes, a tyto další údaje:

- inventární číslo matriky
- určení zda jde o matriku narozených (N), oddaných (O), zemřelých (Z), případně o matriku společnou (N,O,Z)
- rozmezí let, ve kterých byla matrika vedena.

90	BLOVICE	N 1784 - 1854
		O 1784 - 1814
		Z 1785 - 1838
169	BUČOVICE	N 1784 - 1849
171		O 1784 - 1848
172		Z 1784 - 1848
189	BZENEC	N 1784 - 1848
190		O 1784 - 1846
191		Z 1784 - 1840
254	ČICHETICE	N 1784 - 1839
		O 1784 - 1838
		Z 1784 - 1839
255		Z 1784 - 1839
437	HOLEŠOV	N 1784 - 1841
440		O 1784 - 1841
443		Z 1784 - 1841
457	HORNÍ BOLÍKOV	N 1783 - 1847
458		O 1783 - 1842
488	HOŘEPNÍK	N 1782 - 1844
629	IVANČICE	N 1784 - 1843
630		N 1784 - 1847
631		O 1784 - 1834
632		O 1784 - 1846
634		Z 1784 - 1834
635		Z 1784 - 1847

675	JEVIČKO	N 1784 - 1846
676		O 1784 - 1846
677		Z 1784 - 1819
754	KARDAŠOVA ŘEČICE	N 1784 - 1847
755		O 1784 - 1842
756		Z 1784 - 1843
808	KOJETÍN	N 1784 - 1844
		O 1785 - 1842
		Z 1784 - 1844
852	KOLODĚJE NAD LUŽNICÍ	N 1784 - 1817
		O 1785 - 1817
		Z 1784 - 1815
858	KORYČANY	N 1784 - 1849
		O 1834 - 1847
		Z 1833 - 1851
879	KOSTELNÍ BŘÍZA	N 1784 - 1867
		Z 1786 - 1868
		O 1784 - 1862
880		N 1784 - 1867
		O 1784 - 1861
		Z 1784 - 1868
891	KOZLOV - TELEČ	N 1775 - 1840
		Z 1795 - 1838
		N 1780 - 1839
		Z 1786 - 1839
902	KRÁSNÁ LÍPA	N 1784 - 1868
		Z 1784 - 1868
925	KŘIVSOUDOV	N 1773 - 1852
930	KYJOV	N 1784 - 1829
934		O 1784 - 1829
937		Z 1784 - 1830
957	KYNŽVART	N 1783 - 1839
960		Z 1784 - 1839
968	LEDNICE	N 1784 - 1847
969		O 1784 - 1847

970		Z 1784 - 1847
972	LESNÁ	N 1785 - 1835
973		O 1788 - 1844
974		Z 1788 - 1865
1038	LIPNICE NAD SÁZAVOU	N 1777 - 1882
1056	LITEŇ	N 1781 - 1838
1080	LOŠTICE	N 1765 - 1839
1083		O 1784 - 1830
1086		Z 1784 - 1826
1126	LUKA	N 1780 - 1839
1236	MILEVSKO	N 1784 - 1842
1237		N 1784 - 1864
1239		Z 1784 - 1863
1241	MILÍKOV	N 1775 - 1868
1242		N 1775 - 1894
1243		O 1750 - 1767
1244		O 1750 - 1851
1283	MNICHOVO HRADIŠTĚ	N 1776 - 1823
1593	PODIVÍN	N 1784 - 1847
1597		O 1784 - 1845
1600		Z 1784 - 1847
1620	POLICE	N 1784 - 1846
1622		Z 1784 - 1846
1664	POSTŘIŽÍN	N 1782 - 1840
2482	PRAHA	N 1784 - 1797
2660		O 1784 - 1816
2753		Z 1784 - 1801
1694	PROSTĚJOV	N 1784 - 1828
1696		O 1784 - 1828
1698		Z 1784 - 1828
1749	RADENÍN	O 1784 - 1840
		N 1784 - 1842
		Z 1784 - 1842
1810	ROUSÍNOV	N 1784 - 1815
1816		O 1784 - 1815

1820		Z 1784 - 1815
1928	STARÉ HOBZÍ	N 1784 - 1846
1947	STRÁŽ	N 1784 - 1934
1950		Z 1784 - 1937
1958	STRÁŽNICE	N 1784 - 1846
1960		O 1784 - 1846
		Z 1784 - 1846
1989	SUŠICE	O 1784 - 1839
1991		Z 1784 - 1839
1993		N 1780 - 1843
		O 1780 - 1839
		Z 1785 - 1845
2032	TÁBOR	Z 1785 - 1845
		N 1784 - 1819
2062	TELČ	N 1763 - 1845
2152	TOVAČOV	N 1784 - 1846
2217	ÚBOČÍ	N 1730 - 1840
2219		O 1769 - 1835
2220		Z 1783 - 1840
2252	UHERSKÝ BROD	N 1784 - 1846
2259	UHERSKÝ OSTROH	O 1784 - 1830
		N 1784 - 1831
		Z 1784 - 1831
2480	ŽLUTICE	N 1784 - 1872

Tabulka

Přehled vyřízených dotazů ze zahraničí za léta 1983 až 1991

stát	počet
USA	115
Spolková republika Německo	47
Velká Británie	26
Izrael	25
Rakousko	21
Francie	8
Austrálie	5
Nový Zéland	5
Kanada	4
Itálie	3
Švédsko	3
Švýcarsko	3
Argentina	2
Maďarsko	2
Nizozemí	2
Bulharsko	1
Dánsko	1
Saudská Arábie	1
Venezuela	1
celkem	275 x)

x) navíc je třeba započítat 66 duplikátů matričních dokladů, které jsou rozesílány do nejrůznějších zemí světa

RESUMÉ

DIE MATRIKELN DER JÜDISCHEN RELIGIONSGEMEINSCHAFTEN BÖHMENS UND MÄHRENS AUS DEN JAHREN 1784 - 1949

Zlatuše Kukánová - Lenka Matušíková

Die Studie macht die Forscher mit der bedeutendsten schriftlichen Quelle der Judaistik in den Ländern des Königreichs Böhmen bekannt. Die Matrikeln der jüdischen Religionsgemeinschaften aus den Jahren 1784 - 1949 werden in unserer Zeit in dem Staatlichen Zentralarchiv Prag aufbewahrt, das sie im Jahre 1983 von dem Obvodní národní výbor (Gebietsnationalausschuß) in Prag 1 übernommen hat.

Nach kurzer Auswertung der einheimischen, die Bedeutung und den Inhalt der jüdischen Schriften betreffenden Literatur aus der Nachkriegszeit widmet die Studie ihre Aufmerksamkeit der fortschreitenden Entfaltung des Lebens und den Änderungen in den jüdischen Gemeinschaften im Zusammenhang mit der politischen Entwicklung.

Der Evidenz der jüdischen Bevölkerung dienende Matrikeln gelang es erst zur Regierungszeit Josefs II. einzuführen. Am 20. Feber 1784 erschien das Patent, welches die Führung der Matrikeln der christlichen und jüdischen Bevölkerung festgesetzt hatte, und welches trotz mehrmaligen Novellieren und einigen Veränderungen bis zum Jahre 1949 in Geltung blieb. Paragraph 6 dieses Patents legte den Matrikanführern als Pflicht Geburts-, Treuungs- und Sterbematrikeln zu führen, und zwar auf vorgedruckten Formularen mit Rubriken, die das jüdische Glaubensbekenntnis erforderte. Bis heute sind einige Zehner dieser in Jahre 1784 in verschiedenen Orten Böhmens und Mährens gegründeten Matrikeln erhalten geblieben.

Im Verlauf des 18. Jahrhunderts griff der Staat noch mehrmals in die Führung der Judenmatrikeln ein mit dem Ziel, die Matrikeneintragungen zu präzisieren und sie zu kontrollieren (z.B. das Patent vom 28. 7. 1787, das die Führung der Beschneidungsmatrikeln in der deutschen Sprache und mit deutschen fest-

bestimmten Namen und Zunamen erforderte, oder das Systemalpatent vom 3. 8. 1797). Mit der Führung der Matrikeln wurden jüdische Lehrer oder von der Obrigkeit bestimmte und durch einen Eid gebundene Personen betraut. Den katholischen Geistlichen wurde die Aufsicht auf jüdische Matrikenführer und Führung der Duplikate der Matriken aller Gattung, der sog. jüdischen Kontrollmatriken, anvertraut.

Zur ausgeprägten Genauigkeit der Matrikenevidenz ist es erst nach Erscheinung des Gubernialdekrets vom 24. 4. 1838 gekommen. In der Beilage enthielt dieses Dekret auch "Anweisung zur Führung der jüdischen Matrikeln". Die ersten 16 Paragraphen behandelten allgemeine die Führung der Matrikeln betreffende Richtlinien (z.B. die Person der Matrikenführer und die Register, Rubriken, Eintragungskorrekturen, sichere Aufbewahrung, Taxen und Kontrolle der Matrikenführung). Die übrigen 24 Paragraphen bezogen sich auf einzelne Geburts-, Trauungs- und Sterbeeintragungen. Dieses Dekret hat alle Matrikeneintragungen präzisiert und ganz konkret gemacht.

Das Gubernialdekret von 21. 11. 1843 hat die Bekanntmachung aller Matrikenänderungen genauer angegeben. Als Supplement dieses Dekrets erschien die Gubernialverordnung von 27. 10. 1844, die den Kreisämtern die Aufsicht auf Meldungen aller neugeborenen, verheirateten und verstorbenen Prager oder fremden auf dem Lande vorübergehend weilenden Juden erteilt hatte.

Die Freiheit der jüdischen Religion wurde mit dem Kabinettsbrief vom 8.4.1848 bestätigt und durch Aufhebung der speziellen jüdischen Steuern mit dem Patent vom 20. 10. 1848 vervollständigt. Die Frage der Führung der jüdischen Matrikeln hat sich erst um 20 Jahre später auf Grund des Gesetzes Nr. 12 vom 10. 7. 1868 geklärt. Die jüdischen Matrikeln gemeinsam mit den Matrikenbillets wurden für öffentliche Urkunden mit voller Beweiskraft erklärt. Die Kontrolle, Evidenz und Beglaubigung der Matrikeln wurden den katholischen Geistlichen abgenommen.

Im 19. Jahrhundert erschienen Erlaß des Innenministeriums vom 6. 12. 1873 und Erlaß der böhmischen Statthalterei vom 14.

12. 1873, welche ab 1. 1. 1874 die Führung der Duplikate der Matrikeln mit Registern und ihre alljährliche Vorlegung den Ämtern zur Kontrolle und zur weiteren Aufbewahrung eingeführt haben.

Bis zur Hälfte des 20. Jahrhunderts wurden keine Änderungen in der Führungsweise der Matrikeln unternommen. In den Jahren 1938 und 1939 begann man im Grenzgebiet des Landes das jüdische Vermögen wie auch die jüdischen Schriften zu versichern. In Liberec (Reichenberg) wurde eine Kartothek der Juden gegründet und hier wurden auch die Matrikeln aus dem Gebiet des sog. Sudetengaus konzentriert. Weil in den Jahren 1939 - 1944 keine Matrikeneintragungen durchgeführt werden konnten, wurden die Matrikeln nach dem Kriegsende rückwirkend ergänzt.

Laut Verordnung des Reichsprotectors im Jahre 1942 wurden alle jüdischen Originalmatrikeln aus dem Gebiet des Protectorats dem sog. "Zentralamt zur Regelung der Judenfrage" übergeben. Im Jahre 1943 mußten die Kreisämter vermittelst der Landesämter in Prag und Brünn alle Matrikenduplikate übergeben. Aus dem "Zentralamt" wurden diese Matrikeln dem "Sippenamt für Böhmen und Mähren" abgetreten. Die Matrikenduplikate wurden aus dem Prager Landesamt in das Schloß Český Šternberk (Böhmisch Sternberg) überführt, die mährischen Duplikate sandten die Bezirksämter direkt in dieses Schloß ein. Dort wurden auch die früher von den katholischen Geistlichen verwalteten Kontrollmatrikeln aufbewahrt.

Im April 1945 wurden auf Grund der Verordnung der Geheimen Staatspolizei alle Originale der jüdischen Matrikeln in die Papiermühle Kubik in Prag-Bubeneč übergeführt und vernichtet. Das Kriegsende hat vor allem die in Prag versammelten Duplikate gerettet, die der jüdischen Religieonsgemeinschaft dann abgegeben wurden. Das Innenministerium erklärte die Duplikate der jüdischen Matrikeln aus den Jahren 1880 - 1945 für Originale.

Alle erhaltenen Matrikeln blieben nach dem Krieg bei dem Rat der jüdischen Religionsgemeinschaft in Prag aufbewahrt.

Ihre Führung wurde aber mit dem Gesetz vom 7.12.1949 abgeschlossen; das Gesetz hat die Matrikeneintragungen von den einzelnen Kirchengemeinden annulliert und neue einheitliche von den zugehörigen Nationalausschüssen verwaltete Staatsmatrikeln eingeführt. Im Jahre 1950 übergab die jüdische Religionsgemeinschaft in Prag alle erhaltenen Matrikeln dem Obvodní národní výbor (Gebietsnationalausschuß) in Prag 1.

Die Matrikeln wurden bei der Übernahme im dem Staatlichen Zentralarchiv alphabetisch nach den deutschen Namen der Lokalitäten, wo die Matrikeln geführt wurden, und nach den ursprünglichen Signaturen eingereiht. In unserer Zeit werden 2955 Bände der Matrikeln und Indexe alphabetisch nach den tschechischen Ortsnamen geordnet. Der älteste Teil dieses Archivbestandes aus den Jahren 1784 - 1916 ist der breitesten Öffentlichkeit zugänglich.

In den letzten Jahren verfolgen die einheimischen sowie auch die ausländischen Forscher immer mehr mit großem Interesse das Studium dieser Matrikeln. In den Jahren 1983 - 1991 (diese Angabe ist aus dem Mai 1991) haben die Archivbeamten insgesamt 409 schriftliche Forschungsanfragen erledigt. Mehr als drei Viertel dieser Matrikenrecherchen zielten in Ausland. Die meisten erledigten Anfragen stammten aus den Vereinigten Staaten von Amerika, der Bundesrepublik Deutschland, Großbritannien, Israel und Österreich (vgl. die beigelegte Tafel).

Man muß nicht nur die Wichtigkeit aller in den jüdischen Matrikeln enthaltenen Informationen für die ämtliche und wissenschaftliche Ausnützung betonen, sondern auch ihre Bedeutung für genealogische Forschung, die in unserer Zeit europäische und weltliche Renaissance erlebt.

RESUMÉ

DIE TSCHECHISCHEN KLUBS DER MITGLIEDER DES ABGEORDNETENHAUSES
DES REICHSRATS IN DEN JAHREN 1879 - 1918

Alexandra Špiritová

Der Reichsrat wurde in der österreichischen Monarchie mit dem Patent vom 13. April 1851 errichtet. Seine anfangs sehr beschränkte Bedeutung stieg infolge der innenpolitischen und finanziellen Lage der Monarchie bis zur Funktion eines Parlaments, indem alle Länder der Monarchie durch ihre Abgeordneten vertreten wurden. Ihre Standpunkte brachten die Abgeordneten mittels ihren Abgeordnetenklubs gegenseitig näher; die Klubs wurden auf Grund der Nationalität und der politischen Parteiangehörigkeit organisiert. Für die wichtigsten Klubs der tschechischen Abgeordneten kann man folgende halten: Český Klub (Der tschechische Klub) (1879 - 1891), Klub nezávislých poslanců českých na říšské radě (Klub der unabhängigen tschechischen Abgeordneten des Reichsrates) (1886 - 1907), Český klub na říšské radě (Der tschechische Klub des Reichsrates) (1907), Národní klub na říšské radě (Der nationale Klub des Reichsrates) (1907 - 1908), Jednotný český klub (Der einheitliche tschechische Klub) (1911 - 1914), Moravský klub (Der mährische Klub) (1891 - 1896, 1911 - 1914) und Český svaz (Der tschechische Verband) (1917 - 1913). Unter den tschechischen politischen Parteien tat sich bedeutend Klub poslanců československé strany agrární (Der Abgeordnetenklub der tschechoslawischen Agrarpartei) hervor, namentlich in den Jahren 1907 - 1913 und 1917 - 1918. Die Abgeordnetenklubs des Reichsrates bildeten für tschechische Abgeordnete eine politische und staatsmännische Schule, die ihnen die Beteiligung an der Erbauung des Parlaments in der neugegründeten Tschechoslowakischen Republik in den Jahren 1918 - 1919 ermöglichte.